

EEN MIST VAN MEDEDOGEN

Hier van Joke van Leeuwen

Hier is de naam van het dorp aan de grens waar Stamvader met zijn vrouw Onna en zoon Bardo woont. Het landschap en het dorpsleven nabij de gesloten bruinkoolmijn zijn van generatie op generatie onveranderlijk, jaarlijks vieren de inwoners er hun feesten. Stamvader is er “beëdigd controleur der grensovergangen”, een plichtsgetrouwe grensbewaker die zelf van elders komt en met niemand vertrouwelijk omgaat, zelfs niet met zijn hond. Vreemdelingen zijn niet welkom, smokkelaars ontmaskert hij met aan sadisme grenzend fanatisme. Wantrouwen is zijn werk. Hij houdt afstand van het dorp en de gemeenschap. Vriendjes van zijn zoon mogen niet komen spelen, om elke schijn van partijdigheid te vermijden.

Stamvader is onvoorwaardelijk trouw aan het staatshoofd, dat wekelijks het volk toespreekt via de televisie. Maar zijn trouw wordt niet beloond. Zonder hem vooraf op de hoogte te brengen wordt op een nacht een ondoordringbaar hek gebouwd dat sterk doet denken aan het IJzeren Gordijn tussen de voormalige DDR en West-Duitsland. De barse Stamvader heeft geen werk en geen rol meer. Gebroken en obees gaat hij op bed liggen omdat hij in geen enkele rolstoel meer past, “een vetklomp met oud vel eromheen”.

Tegen wil en dank volgt zoon Bardo hem op omdat het nu eenmaal zo loopt. Bardo’s vrouw Mara zorgt voor de oude mopperende man, al is het verre van haar levensvervulling. Hun dochtertje Kleine, dat eigenlijk Onna heet naar haar te vroeg gestorven grootmoeder, huppelt tussen iedereen door en ontdekt gaandeweg de begrenzingen van de volwassenenwereld. Bardo worstelt met zijn nieuwe taak als grensbewaker, met de drang naar enerzijds vrijheid en anderzijds veiligheid. Wanneer het erop aankomt moet hij de juiste keuze zien te maken tussen plichtsgetrouwheid en schamele vriendschap. Alsof de geschiedenis zich tragisch en onverschillig herhaalt, wordt ook grenswachter Bardo invalide en schrijft de Staat, waaraan hij zoveel offerde, hem af.

Joke van Leeuwen © Tom Christiaens

Meer nog dan over politieke grenzen gaat Hier over de essentie van vrijheid en hoe je die beleeft

Zo samengevat lijkt het een rechttoe rechtaan verhaal, maar de kracht van deze roman zit grotendeels in de vertelstijl en het onuitgesprokene. *Hier* is Van Leeuwen ten voeten uit: een beklemmende generatiekroniek over getrokken grenzen, over vrijheid en zekerheid, individuele en collectieve belangen. De eeuwige worsteling van de migrant, de vreemde, hij die er niet bij hoort, is een thema dat Van Leeuwen ook in haar vorige roman *De onervarenen* (2015) aan bod liet komen, zij het in een heel andere context.

Tijd en ruimte zijn in *Hier* abstract gehouden, wat de thematiek universeel menselijk maakt. “Het land dat de dorpingen het hunne noemen is door de eeuwen heen zo vaak overrompeld, van nieuwe leidende gedachten voorzien en van vorm veranderd, dat er geen betrouwbare kaart van bestaat.

Op kaarten die elders worden gemaakt laat men het hele gebied nagenoeg wit, alsof het een leegte is waar anderen naar believen invulling aan kunnen geven.” De opmerkelijke proloog introduceert het verhaal bijna als een fabel. Als lezer wil je toch duiden en lees je verwijzingen naar het voormalige Oostblok, misschien naar Neutraal Moresnet. Er is televisie, in het aangrenzende vrijere en kapitalistische buurland waar mensen van Hier gaan werken, zijn warenhuizen met roltrappen en lichtreclames.

Toch voelt *Hier* heel actueel, met impliciete verwijzingen naar de muur van Trump of in Gaza, of de concertinaprikkeldraad die doet denken aan die op snelwegparkings in Vlaanderen en aan de grenzen van Hongarije om vluchtelingen tegen te houden. Is de bruinkoolmijn een subtiele verwijzing naar het protest in Hambach, waar gigantische oppervlakten bossen en dorpen van de kaart zijn geveegd, als een open wonde in het landschap? En sinds het VN-migratiepact een regering deed vallen, is de thematiek van grenzen, xenofobie en de dreiging van vreemdelingen – onbedoeld – al helemaal aan de orde van de dag.

Van Leeuwen neemt geen standpunt in. Het is aan de lezer om te oordelen of om, net zoals de grensbewoners, tegen het dagelijkse reilen en zeilen aan te kijken: als iets onvermijdelijks, met weinig openlijke emoties. Een vorm van naturalisme *light* zeg maar, waarbij erfelijkheid, sociaal milieu en gebrek aan daadkracht voor de personages heel bepalend zijn. De vreemdste of meest traumatiserende ervaringen laten zij van Hier in stilte rusten, hoewel ze niet slijten.

Meer nog dan over politieke grenzen gaat dit verhaal over de essentie van vrijheid en hoe je die beleeft, over transgressie, eigen grenzen laten overschrijden om de collectieve te bewaken. Hoe houden mensen zichzelf en hun naasten mentaal gevangen? Te midden van de verveling, afstomping en botheid van het in elke zin begrensde leven is er de vreugde van het onbevangen kind dat liefdevol omringd is.

Het zouden zware of kleffe thema's kunnen zijn, maar de beklemmende sfeer die steeds grimmiger wordt, behoudt dankzij Van Leeuwens kenmerkende stijl en de sobere taal een lichtheid die geen moraliseren toelaat. Of zoals ze zichzelf typeert in het artikel dat ze eind 2018 op vraag van *Ons Erfdeel* schreef naar aanleiding van veertig jaar auteurschap: “In al mijn werk probeer ik zwaarte en lichtheid in evenwicht te brengen, het soort humor te bezigen dat wortelt in ernst, en het soort verbeelding dat wortelt in werkelijkheid.”

De nuchtere subtiele humor en zin voor absurditeit (pragmatische oorlogshedenkingen, idiote inburgeringstoetsen...) en de ondernemingszin van Kleine Onna vormen lichtpuntjes in de klamme mist die over het verhaal hangt. Die sfeer is heel treffend weergegeven op het omslag met een schilderij van Willem van Althuis.

Beperkte metaforiek, onderhuidse emoties, veel wordt open gelaten. De personages blijven afstandelijk, zowel voor de lezer als voor elkaar. In krachtige details toont Van Leeuwen hoe ouders en kinderen onkenbaar zijn voor elkaar, en dan ineens weer volkomen herkenbaar.

De slotscène laat de lezer achter in een mist van mededogen om goede bedoelingen, al dan niet gelukte pogingen om een dienstbaar en zinvol leven te leiden in beknellende omstandigheden. Blijft de vraag: wat is de aard van vrijheid en wat hebben we ervoor over, ook nu en hier?

VIRGINIE PLATTEAU

JOKE VAN LEEUWEN, *Hier*, Querido, Amsterdam, 2018, 231 p. Zie ook: www.onserfdeel.be/nl/joke-van-leeuwen